

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ**

Глевська Л.О.

студентка;

Надієнко О.І.

кандидат юридичних наук, доцент,

Запорізький національний технічний університет

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
КОНСТИТУТИВНИХ ОЗНАК ЗГВАЛТУВАННЯ**

Згвалтування є найбільш тяжким і небезпечним статевим злочином. Воно може спричинити серйозну шкоду здоров'ю людини, заподіяти їй глибоку моральну травму. Кримінальна відповідальність за згвалтування передбачена ст. 152 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [4].

Згідно з ч. 1 ст. 152 КК України згвалтування – це «статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи».

Виходячи із законодавчого визначення, в якому наведені не тільки типові, а й найбільш характерні ознаки злочину, Пленум Верховного Суду України у своїй постанові «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» від 30.05.2008 р. № 5 (далі – Постанова) зазначає: «згвалтуванням слід розуміти природні статеві зносини між особами різної статі всупереч або з ігноруванням волі потерпілої особи із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи» [5, с. 28].

Основним безпосереднім об'єктом згвалтування є статеві свободи людини, а якщо потерпіла особа не досягла 16-ти річного

віку – її статеву недоторканність. При цьому ні моральне обличчя потерпілої особи, ні антигромадський спосіб життя, ні аморальна поведінка, ні характер відносин з тим, хто притягається до відповідальності за зґвалтування (подружні стосунки, наявність попереднього добровільного статевого зв'язку тощо) не виключають, за доведеності ознак складу цього злочину, відповідальності за ст. 152 ККУ [4]. При вчиненні зґвалтування із застосуванням насильства, додатковим обов'язковим об'єктом виступає також здоров'я особи.

За змістом ст. 152 ККУ потерпілим при зґвалтуванні може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі.

З об'єктивної сторони зґвалтування полягає у статевих зносинах із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. Склад злочину – формальний. Статеві зносини при зґвалтуванні відбуваються всупереч волі потерпілої особи. Внаслідок застосування фізичного насильства або погрози ним воля потерпілої особи пригнічується, а при використанні безпорадного стану, коли потерпіла особа не здатна чинити опір, її воля ігнорується. Для відповідальності за ст. 152 КК достатньо, щоб статеві зносини супроводжувалися хоча б одним із зазначених у законі способів: застосування фізичного насильства, погроза застосування такого насильства або використання безпорадного стану потерпілої особи. Звертаючи увагу на дії, якими супроводжується зґвалтування, Пленум Верховного Суду України у постанові від 30.05.2008 р. № 5 зазначає: «перелік неправомірних дій, якими обумовлюється факт зґвалтування, є вичерпним» [5, с. 29]. Тому одне лише домагання на вступ у статевий зв'язок, наприклад, шляхом настирливих пропозицій, не утворює складу цього злочину не є зґвалтуванням і випадки, коли особа вступає у статевий зв'язок, застосовуючи обман або зловживання довірою.

Під статевими зносинами, про які йдеться у ст. 152 ККУ, слід розуміти лише природні статеві зносини між особами різної статі. Неприродні статеві зносини, здійснені із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням

безпорадного стану потерпілої особи, є насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом і кваліфікуються за ст. 153 ККУ. Різновидом фізичного насильства Пленум Верховного Суду України у постанові від 30.05.2008 р. № 5 вважає також випадки уведення в організм потерпілої особи проти її волі та з метою зґвалтування алкоголю, наркотичних засобів, психотропних, отруйних, сильнодіючих речовин для приведення її у безпорадний стан [4, с. 40].

Що стосується поєднання зґвалтування із заподіянням потерпілій особі умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження, то такі випадки Пленум Верховного Суду України рекомендує кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідною частиною ст. 122 ККУ та відповідною частиною статті 152 ККУ. Зґвалтування може супроводжуватися спричиненням потерпілій особі також тяжких тілесних ушкоджень [1, с. 86].

У статті 152 ККУ при окресленні зґвалтування застосування погрози фізичним насильством поставлено в один ряд із застосуванням фізичного насильства, отже, ця погроза за своєю небезпечністю є рівнозначною фізичному насильству. Погроза застосування фізичного насильства повинна сприйматися потерпілою особою як реальна, у неї має скластися враження, що у разі, якщо вона протидіятиме гвалтівнику або не виконає його вимог, погроза буде негайно реалізована суб'єктом злочину.

Використання безпорадного стану потерпілої особи при зґвалтуванні. Звертаючи увагу на вчинення зґвалтування у такий спосіб, Пленум Верховного Суду України у постанові від 30.05.2008 р. № 5 зазначив: «Стан потерпілої особи слід визнавати безпорадним, коли вона внаслідок малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану, або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій або не могла чинити опір» [4, с. 40].

Із суб'єктивної сторони зґвалтування відбувається лише з прямим умислом. Мотивом зґвалтування є переважно прагнення задовольнити статеву пристрасть. Мотив не є обов'язковою ознакою складу цього злочину. Залежно від співвідношення безпорадного

стану із способом вчинення зґвалтування принципового значення для встановлення ознак злочину набуває ставлення гвалтівника до такого стану. Звертаючи увагу на цю обставину вчинення злочину, Пленум Верховного Суду України зазначив: «необхідно, щоб винна особа, яка вчиняє зґвалтування..., усвідомлювала (достовірно знала чи припускала), що потерпіла особа перебуває саме у такому стані». Так, якщо зґвалтування вчиняється із застосуванням фізичного насильства або погрози його застосування, то гвалтівник може або усвідомлювати, що потерпіла особа, до якої застосовується насильство, перебуває у безпорадному стані, або ж припускати такий стан.

Суб'єкт злочину може і не усвідомлювати безпорадний стан потерпілої особи, хоча за обставинами вчиненого повинен був і міг це усвідомлювати. Незважаючи на вид психічного ставлення особи до безпорадного стану, ця обставина на боці потерпілої особи і, як вже зазначалося, може бути врахована як обставина, що обтяжує покарання.

Що стосується ставлення гвалтівника до безпорадного стану потерпілої особи при його використанні, то такий стан повинен усвідомлюватися суб'єктом злочину, оскільки є невід'ємною складовою способу вчинення суспільно небезпечного діяння, ставлення до якого при зґвалтуванні можливе лише з прямим умислом [2, с. 192].

Суб'єктом зґвалтування (безпосереднім фізичним виконавцем) може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 14-річного віку. Виконавцем (співвиконавцем) злочину визнається і той, хто, наприклад, застосовує до потерпілої особи фізичне насильство з метою примусити її вступити в статеві зносини з безпосереднім насильником.

Таким чином, надана кримінально-правова характеристика охоплює не лише конститутивні ознаки зґвалтування, тобто ті, які є обов'язковими для встановлення підстави кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 152 КК, а за наявності обставин, що обтяжують відповідальність, також і складів злочинів, що відповідають частинам 2-4 цієї статті [4]. Нарівні з обов'язковими, ми розглянули

й окремі суміжні ознаки, що також відносяться до кримінально-правової характеристики зґвалтування, оскільки можуть вплинути на врахування ступеня тяжкості конкретно вчиненого злочину, призначення покарання, кваліфікацію за сукупністю із іншими злочинами тощо (це, зокрема, інші потерпілі, окрім безпосередньо зґвалтованої особи, безпорадний стан потерпілої особи при вчиненні зґвалтування із застосуванням фізичного насильства чи погрози його застосування, мотив зґвалтування).

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України: Особлива частина / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К., 2004. – С. 86.
2. Навроцький В. О. Кримінальне право України: Особлива частина. – К., 2000. – С. 192.
3. Кримінальне право України: Особлива частина / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К., 2004. – С. 87.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 05.07.2007 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 12. – С. 28, 40.